

**Tuwanuä, Poli iqu
Pilipai
pmeqä iquaunqä äqäkqe
Yätamakqä kuknuä
hinuiqänjä iquvi**

Poli iqu eqä-huanä iu äkitä, qua aanä naqänänjä Yulopqä tänjä inginyqä kinğanä äwätäqänğa, iqu anä-himqä Pilipai, qua naqä Masendoniya iu ätimäutä, kuknuä ängui awä ätuminqe. (Wäunuinqä 16:8-15 hinuä qundıqä.) Qänakndanı, iqu anä-himqä huiunqä uwqanğa, iquenı guä qe äkiqiyäukuwi. Iqu guä e äpmeqänğanı, kuknui, ämaqä hıqıua, Pilipai pmeqä iquauqä quuvqä heqiyqä, qui iwimäkpnqä itqätanğuwınqä, qätä äwiyäqe, tuwanuä tä, i äqäkqe. İnäqe tuwanuä, iqu Pilipai pmeqä iquaunqä ävawqatkqä tque, a ätäutaqänğanı, ne hinuä tii äqunänju. Hanä-iqä Poli iquesä, qutä, qäyä äwimakqä-qe, Poli iqu äwqä hanä mäwiyqä itä, Jisasi Iquenyqä quuvqä kiinä eqiyätäqetanı, aqıvänä itä äpmaminqe.

Hinuiqänänı, Poli iqu nätmatqä huiunqä äwa itqätanğa, Pilipai pmeqä iqua mbqä hui, ique yätamakqä wipnqä ätnämäukuwi. Itanğı tuwanuä tänjqe, Poli iqu, quwqä yätamakqenqä, ‘änğuiqä’ ätuätä äqäkqe. İnı huizi, iqu guä pmetanğqenqe, qu knuä kuapanä indqänäpu, äwqä hanä mäwınqä yätıjqe, iqu iquauqä quuvqä heqiyqe, yänänäqnqä iwimäkätıjqä äqäkqe.

Itanga Poli iqu iquaunji, Goti Iqu nātmatqā naqānānjā äwikqenqā ätuätä äqäkqē. Nātmatqā ii, hānjā-pmeqā hānji, qu Kraisi Jisasi Iquesa ämakuwā iiyi. Nj, qu nātmatqā ii ämakuwi, qu Mosisi Iqueqā kuknuä-suqā iu qānaknā iminuwita ma, Jisasi Iquenyqānā quuvqā eqiyāpiyā iutayi. Itanga Poli iqueqā äwinqē, Pilipai pmeqā iqua, Kraisi Iqueqā suqē mapnqā iinqeyi. Kraisi Iqu, “Nyi ämaqā naqā-qunjqā” knuä indqānätä, Iqueqā äwinqā iunqānā qānaknā miqā iminqē. Oeyä. Iqu Iqueqā-kiuä mändi äkittqānätä, wānuä Goti Iqu Ique äwikqenā imäkkqē. Ga Poli iqu tiinjā-pqē ätuätä äqäkqē. Qokä-apäkä Kraisi Iqutā naqā-qakuänā ämuänñāpiyā iqua, qu äwqā hanui, Goti Iquesa ämepu, yeeqā kuapānā iqāpnqāuä.

Ne tuwanuä tä a ätäutaqāngani, ne näqnqē, tiinjā hiatunqē. Qokä-apäkä Jisasi Iqueqā yoqenqā anä-himqā Pilipai iu äqānätqātanguwä iquaunqē, Poli iqu kiinjā äyā äwinyminqē.

Poli iqu, tuwanuä tquenqā kuknuä ätkqenqā

¹ Nyi Poli iqundä, itanga Timoti iqutä, Kraisi Jisasi Iqueqā wānuui anä imäkätqāñueä iquve, ye tuwanuä tä, he Kraisi Jisasi Iqutä ämuänmbiyitani, Goti Hanjuwä Iqueqā qokä-apäkänä epu, anä-himqā naqā Pilipai iu äpmenuwä iquenqā ävāwqatqē. Tuwanui, ye henqānā maqiyqā ique, ämaqā he ämeyätqāñuwä iquaunqätä, itanga ämaqā hiyaqā awä iqi wānuä huitanjā-huitanjā imäkätqāñuwä iquaunqätä, ävāwqatqē. ² Goti Hanjuwä Apikutä, itanga neqā Naqā Jisasi Kraisi

Iqutä, qeqä imänqeta änguä etapäsinyä, heqä äwqe hanjuä imbu pmetpñqä emäkqinyä.

Poli iqu, Pilipai pmeqä iquauñqe, ‘ännguiqä’ ätukqenqä

³ Nyi henyqä knuä indqänätmänggani, Goti Hanjuwä Iquenji, “ännguiqä” ätuätñqe. ⁴ Nyi Iquenji henyqä itmä, yatñqä ävätmä iunji, qanyä mäwqä, yeeqä aanjä kuapänä itmä ävätnqe. ⁵ Nyi iinji, hinji miqä itqänjä. Hiunji kinğanänjä iuta ti iqa tänganqe, he enyqä miqä, Goti Iqueä kukñuä änguä we-hunqä-tänji, nyi awä tumqenqä yätamäkqä änyiyätqänjuwä iutayi.* ⁶ He suqä iinjä imäkätqätanguwitani, Goti Hanjuwä Iqu, heyaqä quuvqä yäpä imä wäunjuä ae emäkätqätangqä iunqe, nyi näqñqä tiinjä ämeqä. “Iqu wäunjuä ii imäkqe, mäwquatämäuqä, yqänä imäkqa äwätñqe, qäpñji Kraisi Jisasi Iqu, angumä äquvepätqänga, hiäniqeqä.” ⁷ Nyi ñqä äwqä tämdani, henyqä aanjä kuapänä änyinätñqetani, henyqä knuä iinjä indqänätmä, Goti Hanjuwä Iquenji, ‘ännguiqä’ ätquäqe, ii jänänänji. Quati tiinjä dutayi. Nyi wäunjuä änguänänjä Goti Iqu ändapkqe, imäkqämqenqä yätamäkqä änyiyätqänjuwä iutayi. Yätamäkqe, nyi täqi guä pmetangatä, itanga kukñuä änguä we-hunqä-tänjä iunqä himä-wiunqä iquau, mändi äkittqiyätmä, “Ii kukñuä naqä-qakuiqä” motqueqangatä, änyiyätqänjuwä iutayi. ⁸ Kraisi Jisasi Iqu, henyqä aanjä kuapänä äwinyätñqä-panji, nyi-pqe inä änyinätä, itanga he hinjuä maeqänmqä diñqe,

* 1:5 Pilipai 4:10-19

aanä kuapänä änyinatqäüä. Nyi nqä änyinqä dunqä ii etqäqenqe, Goti Iqu näqñqä eä, “Ii naqä-qakuiqä.”

⁹ Nyi, Goti Hanjuwä Iqu henji, tii emäkätñqä yatñqä ävätñqe. Hiqä suqä ämaqeunqätä, Goti Iquenqätä äwinqä iqu, naqänänä imänga wätñqätä, he näqñqä äñguänä mapñqätä, itanga he suqä äñguinqätä, quvqenqätä iwäsäuqäpñqe.

¹⁰ Inji he suqä äñguinqä engangi, a ätäupu, nätmätqä eeqänänä imäkäpiyä iunji, äñguinä imäkqäpñqe. Tiinänqäüä. Hea Kraisi Iqu anji äquvepätqänqanqe, he suqä quvqä hui maeqä, ämaqä aanä äñguänänjuenä pmetanqpiyä.

¹¹ He Jisasi Kraisi Iqueä yätamakqetani, suqä jänänänjinä imäkquenä hiätanqpiyä. Nyi Goti Ique yatñqä iinji, tiininqä ävqä. Ämaqe, he iinjä äyä pmetanqä eqämbiyi, Goti Iquenyqä yeeqä ipu, Iqueqä yoqe haqeqä muämäuqäpñqänänjä.

Poli iqu guä pmetanqçä-qe, kukñuä äñguä we-hunqä-tänä iqu, naqänänä äwqenqä

¹² Nqä nyämaqäüä, he näqñqä yasämä mapñqänä, nyi awä etmqe. Nyi guä pmetanqçä-qe, kukñuä äñguä we-hunqä-tänä iqu, qua iqi mäpäwiqä, yesäwä vqeta yänänqñqä ätqäüä, im-imä naqänänä tiinjä qe äwqi.

¹³ Nyi hanä-iqä ii ämakqenqe, ämaqä mäkä-iqä, qu ämiqä naqä iqueqä anä ämiminuwä iquatä, itanga ämaqä huizi iquatäni, nyi Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyäqanqçeta guä enganqçenqe, qu näqñqä ekuwi. ¹⁴ Itanga nyi guä pmetanqçetani, ämaqä, Naqä Iquenyqä

quuvqä heqiyqä kuapänänjä hñqua, Iquenyqä quuvqä yänänäqñqä eqiyäpu, ämaqä huizi dunqä zä miqä pemä ipu, Goti Iqueqä kukñui awä ätätqänjuwi.

¹⁵ Naqä-qakui, ämaqä iutañä hñqua, Kraisi Iquenyqä awä ätätqänjuwi, tiñä dutayi. Ämaqe iquau wivändpñqä winyätangqä-qe, qu nyivändqangä äqumbiyitani, nyinqä kñuä quvqä ämepu, wiunqä ipu, Kraisi Iquenyqä awä ätätqänjä. Huiziqua, iinjä hmanji. Iqua kñuä iqä äñguä ämepu, Kraisi Iquenyqä awä ätätqänjä. ¹⁶ Goti Iqu wäunui, nyi kukñuä äñguä we-hunqä-tänjä iqueqä mäkä-hunqä iquau mändi kittqämqä atäunüä ätenjikqenqä näqñqä ämepu, nyinyqä aanjä kuapänä äwinyätä, Kraisi Iquenyqä awä ätätqänjä. ¹⁷ Ämaqä nyinqä wiunqä itqänjuwä iqua, qämä-qämä ipu, nyi ämanqutäpñqenqä Kraisi Iquenyqä kukñui awä ätätqänjä. Ii itqänjuwi, nyi hanjä-iqä ämetmä guä ae qäyä pmetangä, quvqä iinjä imäkäpiyi iutani, hanjä-iqä naqänänjä ändapqa upunqä itqänjä. ¹⁸ Ämaqä iinjä, quwqä kñuä iqä imñi, hñqua kñuä äñgui metangä, ä hñqua iinjä mämeqä eänjuwi, nyi kukñuä matqä imä. Qu eeqäpnä Kraisi Iquenyqä awä ätätqänjuwinqe, nyi ñqä äwqä tämdañi aquvänänä itqänjä.

Poli iqu, äpäkonqenqätä, hanjä-pmenqätä, kñuä indqängqenqä

¹⁹ Auä nyi aquvänä äpakänäni, tiñinqä iqa uwqämä. He nyi yätamäqä nyipñqenqä, tääqä tätqätanguwä iutatä, itanga Jisasi Kraisi Iqueqä Dñä Äñguä Iqu-pqä, yätamäqä inä

nyiyätqätangqä iutatäñi, Goti Iqu yätamakqä änyiyätä, hanjä-iqä eeqäpnänjä ämetñqe, huätä manmäuniqenqä, näqñqä enjänä. ²⁰ Iñiqä, nyi ñqä qeqä-quuvqä tämñi, kñuä iqä aanjä yänänäqñqe, tiñä indqänätqänä. Nyi ñqä wäunui qui mimäkkä imqä diñqe, suqä quvqä imäkätmä, womba mämaenqä pa imä. Nyi kukñuä awä huizi zä miqä yänänäqñqä ätqäümä ätqa äquvepätñqä-pañi, guä äpmamä-pqänqani, awä yqänä ätmitmqä-qae, Kraisi Iqueqä yoqe haqeqä yqänä mamäuqämniqe. Inji nyi hänjä yqänä äpmamitmqä, ä ae äpäkonmqänqga, nyi Kraisi Iqueä yoqe, haqeqä yqänä matnämäuqämniqe. ²¹ Nyi kñui, tiñä ämetqänä. Nyi mapäkonqä hänjä äpakä äpmeñqe, nyi Kraisi Iqueqä yoqe haqeqä ämamäuqämä. Itanqga nyi äpäkonmqänqani, qua täu quvqä tä äpmeñqä-pa mäpmeqä, aanjä äñguänänjä pmetmniqeqä. ²² Inji nyi qua iuñi, hänjä yqänä äpmamitmqä sätäti, nyi Kraisi Iqueqä wäunui, häukuä-tänänqä imäkkämqä. Inji nyi maqñqe, äsquenyqä nyinyänquti? ²³⁻²⁴ Nyi nätmätqä tquaquini, änä miwäsäuqä imä. Nyi quami tänqga tä äpmeñqä täuñi ävämetmä, Kraisi Iqutä qäukuä yänñi anä pmeñqä iqäqe, qua täu äpmeñqä iuñi ämäwqätäuä. Nyi iñänqä nyinqanqä-qe, hänjä äpakä äpmamä, he yätamakqä heyqe, ii äñguä eä. ²⁵ Iñiqqe, nyi kñuä ae ämetmä, näqñqä tiñä enjä. Nyi maqänä mapäkonqä, hänjä yqänä pmamqänä. Nyi hesä äpakä äpmetmitani, he Goti Iquenyqä quuvqä yänänäqñqä eqiyäpu, yeeqä ipu

pmetpñqä, yätamakqä heyqämä. ²⁶ Tiinä-pqä inä eä. Kraisi Jisasi Iqu nyinji, henyqä anjumä indmeqanqutqänqani, he nyinyqä yeeqä ipu, Iqueqä yoqe, huizi ämamäutqänuwä-pa mämamäuqä, aanä haqä yätu mamäupnuwi.

Goti Iqu ne hinuinäni, Kraisi Iqueqä yoqä ämetanitani, hanä-iqä metunquä-pqe naqänänä

²⁷⁻²⁸ Hanä-iqä äki-äkitanji emeqanqenqä, maqänä ävaqusqäyämepu, Kraisi Iqueqä kukñui mäwquatämäuqä, qänaknä ipu pmetpñqe. He iinjä imäkäpu pmetanquwä iqinji, nyi hinuä maeqänmqä, ä kinä nämda qanyä kukñuinä qätä wimqä etanqutqe, nyi henyqä näqñqä tiinjä emä. He, hiqä qeqä-quuvqä naqä-hñqunä imbu, ämaqä quvqenä etqueqanquwinqä zä miqä, huiwi naqä-hñqunä imbu, kukñuä änguä we-hunqä-tänjä iquenyqänä quuvqä heqiyqäpñqänä yänjä äqänätqänäuä. He iinjä imäkqanquwitani, ämaqä quvqenä emäkqä iqua, näqñqä tiinjä hipnä. Quwqä-quwänqe, quvqä iinjä emäkquwä-qae, yuuwä tämbñqäuä. Inäqe, heñi, Goti Hanjuwä Iqu yätamakqä eyätä, hanä emäkäqumuatänqiyä. ²⁹ Nyi ii etqäqe, tiininqä etqä. “Goti Iqu heñi änguä emäkätä, hinuinäni, he Kraisi Iquenyqä quuvqä eqäpñqänä maeqänqä yänä, oee, Iqu he Iqueqä yoqä ämepiyitani, hanä-iqä mapñqä-pqe, hinuinä inä eqänänä.” ³⁰ Iininqe, ämaqe he quvqä etquetqätanqä hanä-iqä ii ämetqänuwä, ii nyi hesä Pilipai iu anä äpmenännga meqanqä äñqänquwä-ma, ämetqänä. Guä äpmam-pqä

täunji, nyi hanjä-iqe inä meqanḡqe, he qätä äyā äwiyänjä.

2

Hiqä ämaqä huizi duḡqe, “Qu ämanḡutäunjäuä” kḡuä metanḡpu

¹ He Kraisi Iqutä ämuänḡmbiyä iutani, yänänäqḡqä imäknätqänḡuwäta? Iqu henyqä winyätanḡqä iutani, hiqä äwqe, hanjä enyätḡqäta? Hiqä quamä pmeqä iunji, Dḡä Äḡguä Iqutä anä äpmetqänḡuwäta? He hiqä-hiuänḡqe, huäqä äumäknäpu quvqä mitquatḡqä itqänḡuwäta? ² He yatḡqä iinjä iquaunji “Nḡqä” tḡanḡpḡqe, nyi yeeqänänä nyimäkḡḡqä diḡqe, tiinjä iqanḡpu. Heqä kḡuä indqänḡqä imḡji, kḡui naqä-hḡqunä meqä epu, suqä ämaqenḡqä äwiḡqä iquenji, yänä-mänä mämeqä asänä ämapu, itanḡa hiqä qeqä-quuvqä imḡji, naqä-hḡqunä metanḡpu. ³ He hḡqunä-hḡqunä naqä imänäpu, hiqä ämaqä huizi duḡji mändi äkittḡiyäpu, heqä yoqe haqä mämaenḡqä pambu. He hḡqunä-hḡqunä mändi äkittḡiyenäpu, hiqä ämaqä huizi duḡqe, “Qu ämanḡutäunjäuä” kḡuä iinjä metanḡpu. ⁴ He kḡui, quamä pmeqä äḡguä hiqä diḡqänä, mindqänḡqä pambu. He hḡqunä-hḡqunä, ämaqä huizi iuqä-pḡenḡqä inä indqänḡanḡpu.

Suqä Kraisi Iqu ämänätquakḡenḡqä

⁵ Hiqä kḡuä indqänḡqe, hui-hui mindqänḡqä, Jisasi Kraisi Iqu indqänminḡqä-pa indqänḡanḡpu. ⁶⁻⁷ Iqu Goti Naqä-qakuä-qu eäqä-qe, Iqu Goti Iqutä asänä pmeqänḡqe, kḡuä

iinji yänänäqñqä mämeqä itä, yoqä naqetä yänänäqñqetä ävquatämäutä, wäunjuä-wiyqä hinjinqä etä, ämaqä qua täunä iqune enqäpanä ekqe. ⁸ Iqu ämaqä-qu eätä, Iqueqä-kiuä mändi äkittqänätä, Goti Iqueqä kukñuä eeqäpnäñi, qänaknä iqa äpqänjaqänäqe, äpäkonätñqä iunä ätimäuqe, zä-huätatä äunätä äyä äpäkonqge. ⁹ Iqu iinjä imäkminqetani, Goti Iqu Iqueni, ämaqä huiziuqä haqä yäñi äpmuatetä, ga Iqueqä yoqä Jisasi, yoqä huizi-huiziuñi ämäwqätäuqänga äqonä pmetätñqä äpmuatekqe. ¹⁰ Iqu Iqueni tiinjñqä äpmuatekqe. Qu qäukuä yäñi äpmeñuwä iquatä, qua täunä iquatä, qua yäpä mäñgisanjä iquatäñi, qu eeqäpnä Iqueqä yoqe haqeqä ämatnämäupu, qonä woktäuqäpnqänänyä. ¹¹ Qu Ique qonä äwoktäupu, tiinjä tqäpnqe. “Jisasi Kraisi Iqu, eeqänäjuneqä Naqä-queqä.” Qu iinjä imäkäpu, Goti Iqueqä yoqe, haqä mamäuqäpnqänänyä.

He ämaqä qua täutanjä iuqä awä iqini, we-huñqä-tänjä pmetpñqä

¹² He nyi kuapänä änyinätñqäuä, Kraisi Iqu suqä iinjä ämänätquakqetani, nyi manjä tiinjä etqä. Nyi hesä anä pmetanqani, he kukñuä eeqäpnä qänaknä imiñuwä-pa, nyi hma etanqä-pqänqänä-qe, quannä päkñqänqä zä ipu, Goti Ique yäpä iqi vqanqpi, Iqu heñi anqumä änyä-hänjä emäkqanquti, häukuä wiqä-tänjä hipñqänä yänä qänqanqpu. ¹³ Goti Iqu heyaqä yäpä imä äpme, he Ique

yeeqä iwimäkpñqe, suqä Iqu äwinyänqeu imäkqäpñqä, evauqumuatätqäüä.

¹⁴ Inji nätmatqä eeqänänjä imäkäpiyä iunji, hmbinyqä manjä ätnäpu kukñuä mäkä maqäyäuñqä, qeiqinyä äpmapu imäkqanqpu.

¹⁵⁻¹⁶ He iinjä äpmeñuwi, ii he Goti Iqueqä ymeqä jänänuenä epu, suqä quvqä hui maeqä, äñguänänjä hiätpnä. Itanğa he kukñuä hänjä hea ique-ique pmeqä-tänjä iqueni, mäwquatämäuqä a yänänäqñqä äqätänuwi, ii he ämaqä qua täunji, suqä äñgui ävquatämäuqu, quvqä dumända äwätqänuwä iuqä awä iqiñji, he wehunqä-tänjä pmetpnä. Inji hiunji Kraisi Iqu qua täunqä anğumä äquvepätqänğanji, nyi heyaqä suqä iinjñqe, yeeqä aanjä kiinjä itmä, näqñqä tiinjä emniqe. “Nyi qutä äpmamä wäunjuä dnjä huqä iqa äpätñqe, hiñgi yeemqä itñqä manä.”

¹⁷ He quuvqä eqäpiyita hanjä-iqä ämetqänuwi, ii he Goti Iquenyqä hiqäva enqä-ma äqänätqänjä. Inji, qu nyi pizqä bäsqañguwitanji, nyaqä häñeque, wainqä tñänqä* eä, hiqäva he äqänätqänuwä itä qäsänji, hiqäva qänänquti? Iinjä sätäti, nyi yeeqä itmä, hesä yeeqä anä yanique. ¹⁸ He nyi iqanğqä-ma, iinjä ipqe, nyitä yeeqä anä yanique.

Timoti iquenyqätä, Epaplotitusi iquenyqätä

¹⁹ Nyi Naqä Jisasi Iqu hiñuinä nqänğanğutqe, tiinjä imäkmqä änyinjgi. He änä-änä ipu äpmeñuwiñqe, Timoti iqu kukñuä äma äpätä, awä ändätä, yeeqä inä inyimäkäninqä diñqe, nyi iqueni henyqä maqänä dowatmqä itqänjä.

* **2:17** A Täuqä 15:7

²⁰ Āmaqä nyitä anä äpmeñuee, henyqä qeqä bimbiqä tquangi yätamäkqä heyäniqe, hñqu-hñqu ma, Timoti iqunänji. ²¹ Āmaqä nyitä anä äpmeñquä tqua, Jisasi Kraisi Iqueqä wäunuiñqä tuwä äwiyäpu, quwqä-quwä miñqä iuñqänä äwiñqä iquayi. ²² Itanji Timoti iquenyqe, “Iqu ämaqä suqä äñguänänjä imäkqä-que-qe,” he näqñqä ae äyä eñä. Ymeqä-qu kanmä yätamäkqä ävätä anä imäkätqäñiyä-pani, iqu nyi yätamäkqä änyiyätä, kukñuä äñguä we-huñqä-täñi awä inä ätätñqe. ²³ Iiññqe, nyi tiñjä imäkmqä änyinji. “Nyi äänä nyimeñqutiyä” tmä, hiñuä ganä äqunmitani, iqueni qänakñi, henyqä maqänä dowatmä. ²⁴ Nyi ñqä Naqä Iquenyqä quuvqä eqiyätñqä-qae, Iqu hiñuinä ñqäñganñguti, hea kuapänä maiqännga, nyi-pqe emamä.

²⁵ Nyi iinjä imäkqänqä änyinñqä-qe, täñgani, Eplotitisi iqu henyqä dowatmqä kñuä ämeqä. Iqu heqä heyämaqä, nyi yätamäkqä nyiyätñqä ändowatkuwä iquvi. Iqu ñqä nyämaqä eä, Kraisi Iqueqä kukñuiñqä mäkä ita, wäunüä anä itqänueä iquvi. ²⁶ Iqu, “Nyi qunji hiñuä äkñga qunmniqätiyä” tä itä, ä he iquenyqe, “Iqu täñjä-yaqä äwinä” tqanñgä qätä äwikiwiñqätäñi, qundqändqä kuapänä iqanñqenqä anñgumä dowatmqä änyinji. ²⁷ Naqä-qakui, iqu yaqä äwitä, ae äpäkonmätä iqanñqä-qe, Goti Hanjuwä Iqu, iquenyqä huäqä äumäkätä, yätamäkqä vqanñgi, anñgi mätänjä eñqä-ma iuäqämakqe. Auä, Goti Iqu iquenyqä huäqä e äumäkkqe, nyinñqä-pqe inä itä, “Iqu iquenyqä-pqe huäqä-huñqä naqänänjä mequänñqiyä” kñuä

indqänätä, yätamäqä iinji, nyi-pqe inä änyikqe. ²⁸ Iinjinqe, nyi iqueni henyqä dowatmqä kiinjä änyinji. Inji he ique hinuä angumä äqunätmepu, yeeqä iqangpi, nyi henyqä qundqändqä miqä imä. ²⁹⁻³⁰ He nyitä täqi anä äpmenjqae, yätamäqä nyipnä miqäqä, injäqe iqu hiqä anji ämetä, Kraisi Iqueqä wäunui imäkätäqetani, yaqä ämetä, ae äpäkonmätä ikqe. Iinjinqe, he iqueni, Naqä Iqueqä yoqeta, yeeqä aanjä naqänänjä vätmapu. Itanga ämaqä iqu enqä-panjä iquauni, yoqä naqä inä wipu.

3

Kraisi Iquenyqä quuvqä heqiyqä iquanä, jänänajuaiqä

¹ Itanga nyämaqäüä, nyi kuknuä huizi tiinjä etqä. “He Naqä Iquenqä yeeqä iqangpiyä!” Nyi henyngqä pipa anju-anju äqiyäqäsinqe, enyqä miqä iqäqe. Ii, niknqä enqä-ma, ktqä equmuätäunqe.

² Ämaqä huiwä häuä äktäupu, qui imäkqänqä itqänjuwä iquauni, wimasipu! Ämaqä iqua, hiveqä suqä, aanjä ququvqenänjä imäkätqänjuwä iquayi. ³ Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä naqä-qakui, häuä ktäunqä iqua ma, ne tiinjä imäkqä iquneyi. Ne huiwiñqätä, wäunuä eeqäpnänjä imäkätunquä iunqätä, yätamäqä neyqñqä quuvqä maeqiyqä inju. Goti Iqueqä Dñä Ängüä Iqu inemäkqanji, Goti Iqueä yoqenqä aquvä äqänätanä, Kraisi Jisasi Iqueä yoqe, haqä ämamäutunquä iquneyi.

4 Nätmatqä huiwiñqätä, wäunüä äñguinçätäñi, nyi eeqäpnänjä-täñunji. Inji ämaqä nätmatqä iinjä iquaquinyqä quuvqä eqiyätqäñuwä iquaunji, nyi ämäwqätäunjä. ⁵ Ii tiinji. Nqä nipai änmikqäñgani, hiunji 8 ae äpäwqanğa, qu nyaqä huiwi häuä äñgtäukuwi. Nyi ämaqä Israitqä iutanjä, Benjämenä iquesanjä ekuwiuqä hueqä-himqä iutanjä iqunji. Nqä nipeu, apique, nyitäñi, nämbqune Israitqä iquauqä kukñuitä, suqetä, a äqätänju. Nyi kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäkqeu qänaknäñi, Parisitanjä iqua* iqä-ma iinjä itñqä iqunji. ⁶ Nyi Goti Hanjuwä Ique aquvänä iwimäkmqä indqänätmä, ämaqä Jisasi Iquenyqä quuvqä heqiyätanğuwä iquaunji, qui imäkmiñqe. Inji ämaqe, qu kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäkqä iuta änyiwäsäuquwi, qu nyi kukñuä-suqä iunji, hñque mävasquä-qunä mänqumuapnä. Ämaqä iqua, nyi enqä-panjä-qua ma, nyi ämäwqätäunjä.

⁷ Nyi kiñganänji, “Suqä huiwiñqänänji iqua yätämäkqä nyipñqäuä” indqänmiñqä-qe, täñgani nyi qänaknäñi Kraisi Ique ävätmä, nätmatqä iinji, qua täutanjä hinginçä etanji äqunätqänjä. ⁸ Iinçänä ma, Kraisi Jisasi nqä Naqä Iquenyqä näqñqe, ii nätmatqä aanjä naqä-qakuä etanji äqunätmä, nätmatqä eeqäpnänjä qua täutanji, quvqänänjä etanji äqunätqänjä. Nyi Ique qänaki wivändmqä diñqe, nätmatqä eeqänänji tuwä äwiyqe. Nyi iinjä imäkqe, Iqueqä-qunä eämä, Ique guä

---

* **3:5** Parisi iquaunqe, ämaqe tii ätmiñuwi. “Qu kukñuä-suqä Mosisi iqu äqäkqeu, qänaknä äñguänänjä iqä-quaeqä.”

enqä-ma kiuänqänätätmqä imäkqe. ⁹ Nyi ämaqä jänänäñi, wäunjuä itmä, suqä Mosisi iqu äqäkqä iu qänaknä itmä, iuta maeqä imä. Nyi ämaqä iinjä-qunñi, ñqä Kraisi Iquenqä quuvqä heqiyqä iuta emä. Inji Goti Hanjuwä Iqu, ne Iquenyqä quuvqä e heqiyätangquä iutani, nenyqe, “ämaqä jänänäñuaiqä” ätänä. ¹⁰ Nyi Kraisi Iquenyqä näqñqe, tiinjä himqe. Iqu äpäkonätä, Iqueqä yänänäqñqeta anji ävaukqe, Iqu yänänäqñqä iitä, yänänäqñqä inyimäkätñqätä, ga Iqu täñä-hunqä ämakqe, qäquye anä menqätä, itanga Iqu äpäkonqä-pa päkonmññqätä, iinjqe näqñqä mamqe. ¹¹ Inji, nyi-pqe äpäkonätmä anji inä vamniqñqänä.

“Nyi hiqñqä du timäumqä diñqe, yänä äqännga äwätqänä”

¹² “Nyi iinjä ae imäkätmä, Goti Iqueqä hiqñqä iunji, ae ätimäukqä-qunä,” matqä iqä, oee. Nyi iu qäyu timäumqñqe, Kraisi Jisasi Iqu ind-metä, a yänänäqñqä ängiqätätqäuä. Iutani, nyi iinjä timäumqe, yänä äqännga äwätqänä. ¹³ Ñqä nyämaqäuä, nyi iunji matimäuqä iqäqä etangqenqä näqñqä emä-qe, tiinjänä iqämä. Nyi nätmatqä hiñuiqändqänqe, knui angumä mämewqä itmä, hiñuiqänñä näñi äwiñqä iunqä, yänä äqännga umqe. ¹⁴ Ämaqe qanjä tnänä äwätqänjuwä-ma, nyi hiqñqä du ätimäutmä, nätmatqä Goti Iquesa mamqä diñqe, yänä äqännga äwätqänä. Goti Hanjuwä Iqu, nyi hänä-pmeqä qäukuä yänji mamqä diñqe, Kraisi Jisasi Iqueqä wäunjuä iuta, tääqä ändätmakqe.

15 Ne neqä qeqä-quuvqä imñi, naqä ae imänätunquä iqune, ne eeqäpnä nätmatqä iunqe, kñuä indqänqe asänä meqänqe. Hesanjä hñqua, iinqe qämä-qämä iquwi, Goti Hanjuwä Iqu, ‘Qäyunäñi tiinjä’ ätuätä, ämotquenä. 16 Itanji tänganji, ne hñqunä-hñqunä näqñqä ämetanä, naqä äsqisa ti imängququä etanqutqe, näqñqä ii mäwquatämäuqä, qänaknä iqa uwquatunque.

17 Nyämaqäüä, nätmatqä nyi imäkätñqä iunji, asänä imäkqanqpu. Itanqa ämaqä, suqä ne imäkätunquä-ma asänä imäkätqänuwä iquauñi, hiñuä äqunäpu, iquautanji näqñqä ämepu, he-pqä inä imäkqanqpu. 18 Hiñuiqänä et-minqä-ma, tänganji, huäqä nunqanji kñuä äqiyätmä iinä etätqänä. Ämaqä kuapänäñi, Kraisi Iqueqä zä-huätati hunqenqä mäwiñqä itä, mäñdi äkittqiyäpu äpmeñä. 19 Ämaqä iinji, qu quwqä huiwiqeqä äwiñqä dunä imäkäpu, kñui nätmatqä qua täutanjä iunqä indqänäpu, suqä quvqä imäkñqänqanji, womba miqä, yoqä haqä ämatnämäunäpiyitanji, tä du qui imäkmbñqä upnuwi. 20 “Nyi imäkätñqä iunji, asänä imäkqanqpiyä” etqäqe, ne qutänji, asänänjä ma, neqä quae, qäukuä haqä yätu etanqiyi. Inji Naqä Jisasi Kraisi, ne hänjä inemäkäqumuatqä qäukuä yänisa quvepäniqä Iquenyqe, hiñuä äqänänä äpmeñu. 21 Iqu neqä huiwä quvqä tä änyänque, änakunmäkätä, Iqueqä huiwä äñguänänjä, qua buta ävautä, ämakqä enqä-panjä iinjä inemäkäniqe. Iqu nätmatqä eeqäpnänji, Iqueqä ämiqä yäpä iqi

hiäniqä diñqä yänänäqñqä-tänä eä, itaŋga yänänäqñqä asä iutañi, iinjä inemäkäniqe.

4

Suqä äñguä iquanä imäkqan̄gpu

¹ Iiñiqe, ñqä nyämaqä, nyi henyqä aanä kuapanä änyinätä, hiñuä maeqänmqä änyinätñqäuä, nyi kukñuä tiinjä etqä. “He Naqä Iqueñi mäwquatämäuqä, Iqutä ämuänmbu, yänänäqñqä tqäutañgpiyä.” Nyi aquvänä inyimäkqetä, wäunüä dnä huqä itñqe äñguä meqetäñi, ii heyi.

² Yuliyaktä, Sindikektäñi, nyi mañä tiinjä äqesqä. “Qe qävañgui, Naqä Iqueqä iuañgui eäñiyi, äkasuwä matñqä, quami qeiqinyä pmanyqä.” ³ Wäunüä nyitä anä imäkätqäñueä iquki, si apäkä iuaquñi, quami iinjä pmayñqä yätamäkqä wisñqä änyin̄gi. Nyi kukñuä äñguä we-huñqä-täñi, awä tätqätan̄gani, iuaqutä, Kelemenä iqutä, itaŋga ñqä ämaqä nyitä wäunüä anä iqä iquatä yätamäkqä änyimiñuwi. Bukä, ämaqä yoqä häñä hea ique-ique pmeqä meqäñqä äqänä äwiñqä yän̄ñi, quvaqä-pqe inä äqänä äwi.

⁴ He Naqä Iqueqä eäñuwi, hea ique-ique yeeqänä iqan̄gpu! Nyi an̄gumä etqä, “Yeeqänä iqan̄gpiyä!” ⁵ Ämaqä eeqänän̄jä iuqä hiñuä iqini, ämaqä han̄uenä epu, iun̄qä qeiqi iwitqueqä-quenä hiätan̄gpu. Naqä an̄gi quvepätñqä Iqu qäqiqiyi. ⁶ He nätmätqä hmbinyqä äwäwa miqä pambu. Nätmätqä äki-äkitañi he emetqätan̄gqä iun̄qe, Goti Hanjuwä Iquenyqä

tääqä ätuäpu, ‘änguiqä’ ätuäpu, hiqä enqenqä awä ätuäpu, yatnqä vqäpnqe. ⁷ Iinä imäkquwi, Goti Hanjuwä Iqu, heqä äwqe hanuä imbñqä emäkänä. Äwqä hanuä Goti Iqu ävätñqe, he Kraisi Jisasi Iqutä ämuänñatanguwiñqe, hiqä qeqä-quuvqetä, hiqä knuä indqänqetä, äñguä nyätñqä emäkänä. Ne ämaqä-qune, äwqä hanuä iquenqe, näqnqä äñguänñi, änä mämeqä yanä. Ii aanjä äñguänñiqä.

⁸ Nqä nyämaqäüä, kukñuä yäpaki, tiñjä etqä. Hiqä knuä indqänqä imñi, knui suqä äñguänñä Goti Iqu äwinyänqä iquauñqä indqänqpnqe. Suqä iñjä iqua, naqä-qakui, jänänñi, ikikinyänñi, itanga yoqä naqä-tänjä eäpu, suqä huiziquaunñi ämäwqätäunqä, iquayi. ⁹ Wäunüä nyi imäkätqätangä he hiñuä äñqänäpu, kukñuä nyi awä etätqätangä qätä änyiyäpu, näqnqä nyita ae ämetqänjuwi, he-pqe yamwiqä inä imäkqäpnqe. He iñjä imäkätqänjuwi, Goti äwqä hanuä änyanä pmeqä nätapqä Iqu, hesä anä pmetänä.

“Nyi eeqä-tänjä, ä maeqä-tänjä äpmenqä, iñqä qundqändqä miqunji”

¹⁰ Tänganñi he nyinqä knuä heyqanñi, yätamäkqä angumä nyiyqanguwiñqe, nyi Naqä Iquenñi yeeqä aanjä naqänñä ävqä. Awä iqänñi, he nyi yätamäkqä ae änyipqä etanqqä-qe, hänaqä hma etanqqä iuta häpäqutäqutä ikuwi. ¹¹ Nyi nätmätqänqä ii etqe, aanqunä eämä maetqä iqä. Ii tiññi. Nyi eäqä-tänjä, ä maeqä-tänjä äpmenqe, iñqä qundqändqä miqunji. ¹² Äwa iqänqatä, kuapänä-tänqanqatä,

nyi änguä pmamqä diŋqe, näqŋqä eŋä. Nyi äwqä mbäsätanġi äpmeŋqä ä, dä äpmeŋqä, nyi ‘squäüä-qe’ matqä imä, äwqä-qeiqinyä änymä pmetmä. Nyi kuapä-tänjä äpmeŋqä ä, äwa itmä äpmeŋqä, nyi asä iinjä pmetmä. ¹³ Nyi yänänäqŋqä inyimäkätŋqä Iqueqä yänänäqŋqetani, nätmätqä eeqänäŋi imäkmä. ¹⁴ “Nyi äwäwa miqä iqänä” qäyä etqanġqä-qe, hanjä-iqä nyimeqanġqe, ne anä metunquä iunqe, he yätamakqä ätnämäuquwi, ii änguänäŋi.

Poli iqu, iquauqä yätamakqä vqenqä, “änġuiqä” ätukqenqä

¹⁵ Ämaqä Pilipai pmeqä iquenä, he näqŋqä tiinjä ae äyä eŋä. Nyi wäunquä kukŋuä änguä wehunqä-tänji, heyaqä awä iqi änyä qe ipäqiyätmä, qua naqä Masendoniyä iu ävämetmänġani, ämaqä quuvqä heqiyqä huizi, suqä ävqä iqueni, qu mimäkqä iqanġä, ne yätamakqä inġuatunquä diŋqe, henyä änyikuwi. ¹⁶ Nyi anjä-himqä Tesälonaika iu yqänä äpmamä, nätmätqänqä äwa iqämanätqätanġani, he yätamakqä hŋganä-hŋganä änyimiŋuwi. ¹⁷ Nyi ii etqe, he nyi nätmätqä hui anġumä dappŋqä matqä iqä. “Heqä suqä ävqä iqueni, mäwquatämäuqä äpakänä imäkätqänuwi, Goti Hanjuwä Iqu, änguä emäkquänġiyä” etqä. ¹⁸ Nyi qäyunä ae ämetmä, nätmätqä kuapä-tänjä eäqä. He äväwqatquwi, nyi Eaplotitusi iquesa ae ämeqäqe. Inji tänġani nyi nätmätqä aanjä kuapänänjä-tänjunji. Hiqä yanjä iqe, Goti Iquenyqä hiqäva sisnyanjä-weqä änguä

äqiyätqäñuwä-panä iini. Hiqäva iunqe, Iqu kuapänä äwinyätä, henyqä aquvänä iqi. ¹⁹ Nqä Goti Iqu, nätmatqä äñguänänä kuapänänä ämenqe, eeqäpnänä he äwa itqäñuwä iuni, Kraisi Jisasi Iquesani, äwa miqänqä qäyunänä etapänä. ²⁰ Goti Hanjuwä Iqu, neqä Goti Iqu eä, Apiqu enqe, Iqueqä yoqe hea ique-iqenji, haqeqä witätñqänänji. Ii naqä-qakuä eä, qäyä äpmetänä.

“Henyqä hui mimäuqä iqunä” ätkuwiñqä

²¹ He Kraisi Jisasi Iqueqä qokä-apäkä eeqänänä iquauñi, “Henyqä hui mimäuqä iqunä” tquäpñqe. Ämaqä quuvqä heqiyqä nyitä anä äpmenquä iqua-pqe, “Henyqä hui mimäuqä iqunä” etqä. ²² Goti Hanjuwä Iqueqä ämaqä täqi äpmeñuwä iqua, Romätanjä ämiqä naqä Sisa iqueqä wäñuä-wiyqä iquautanjä hñquatä, huiziquatänji, “Henyqä hui mimäuqä iqunä” inä etqä. ²³ Neqä Naqä Jisasi Kraisi Iqu, Iqueqä qeqä imänqeuta hñgi etapquä.

Goti Hanjuwä Iqueqä Kuknui
The New Testament in the Menya language of Papua
New Guinea

Nupela Testamen long tokples Menya long Niugini

copyright © 2017 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Menya

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-07-12

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 5 May 2021

b1d968ea-da2d-5306-b214-e238bbf38aac